

Vergeet Zijn grote daden niet

Schetsen uit het kerkelijk leven
en de geschiedenis van de Gereformeerde Gemeente
te Krabbendijke

waarin opgenomen een kort historisch overzicht
van de Gereformeerde Gemeente te Waarde.

Samengesteld door
M. J. Goud en J. P. Sinke

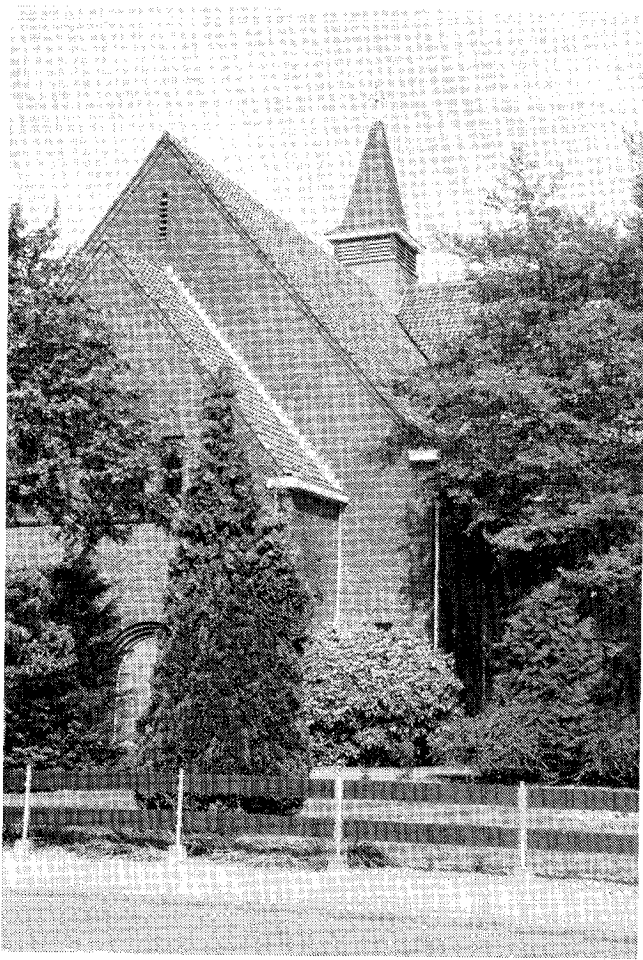
2e druk

Het verwerken van het fotomateriaal in dit boek was niet altijd een gemakkelijke opgave. Verschillende foto's moesten overgenomen worden van bijvoorbeeld groepsfoto's, wat niet onzichtbaar weggewerkt kon worden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 90 706 9709 2

Uitgave en druk: Drukkerij van Velzen B.V. - Krabbendijke
1984

*Zoekt den HEER' en Zijn wonderwerken ;
Zoekt Zijn aanschijn, daarop wilt merken,
Vergeet Zijn groote daden niet,
Vertelt Zijn wonderen met vliet.
Roemt Zijn oordeel en Zijn Woord,
Die de HEER' zelf gebracht heeft voort.*

Psalm 105 : 3 (Datheen)

Ten geleide

Het is op verzoek van de samenstellers van dit boek, dat we een enkel woord ter inleiding willen toevoegen.

Het stemt ons tot blijdschap, dat dit werk verschijnt. We geloven, dat een zo getrouw mogelijke beschrijving van de historie van onze gemeente is gegeven. Met name voor onze jeugd en de jonge mensen kan het zijn betekenis hebben ervan kennis te nemen. Want immers, diezelfde God, Die eertijds, ondanks alle menselijk feilen en zondig handelen, Zijn wonderen ook in Krabbendijke een gedachtenis stelde, leeft nog. Dat er daarom velen jaloers gemaakt mochten worden op het geluk van dat oude, eenvoudige volk des Heeren, dat door genade mocht betonen een beter vaderland te zoeken.

Helaas beleven we thans een donkere tijd en wordt er zo weinig waargenomen van het werk der waarachtige bekering en van de leidingen van de Heilige Geest in het leven van Gods volk. Dit moet ons temeer treffen, als we de getuigenissen daaromtrent lezen uit vroeger jaren. Niet om daarmee de tijd en de personen van toen te idealiseren, maar wel opdat het ons in waarheid brengen mocht tot de bede van de dichter : „Ach, waar mag de genade des ouden tijds wezen.....?”

We wensen dit werk in veler handen en de Heere Zelf gebiede er genadig Zijn zegen over, opdat wij Zijn daden niet zouden vergeten. Hij betone niet alleen de God van onze vaders geweest te zijn, maar ook onze God en onzes zaads God te willen zijn en ontferme Zich daartoe over onze gemeente tot eer van Zijn Naam.

De kerkeraad van de
Gereformeerde Gemeente
te Krabbendijke

Verantwoording

Het strekt ons tot blijdschap en dankbaarheid, dat wij, met toestemming en instemming van de kerkeraad, iets van de rijke en bewogen historie van de Gereformeerde Gemeente te Krabbendijke aan de belangstellende lezer in de vorm van een boek kunnen aanbieden.

Krabbendijke, van oorsprong een zogenaamde Ledeboeriaanse gemeente, is één van de oudste gemeenten van ons kerkverband. In het verleden heeft zij een niet onbelangrijke plaats in het geheel van de gemeenten ingenomen. Tevens was zij de „moedergemeente” van verschillende andere gemeenten, namelijk Yerseke, Rilland-Bath en Waarde.

Het beschrijven van haar geschiedenis viel niet altijd gemakkelijk. Vooral niet, omdat alle bescheiden van vóór 1908, uitgezonderd een tweetal oude doopboeken, zich niet meer in het kerkelijk archief bevinden. We hebben getracht om deze leemte op te vullen. Op een soms wonderlijke en verrassende wijze kwamen wij in het bezit van fragmenten en feiten uit de periode van vóór 1908. Velen waren ons daarbij behulpzaam, waarvoor onze welgemeende dank.

Ook de onder ons zo bekende bibliothecaris van de Theologische School der Gereformeerde Gemeenten te Rotterdam, de heer J. Mastenbroek, stond ons met zijn deskundige adviezen terzijde.

Alhoewel bekwamer „pennen” de aanleiding tot en het verloop van de Afscheiding hebben beschreven, meenden we er goed aan te doen, - vooral voor het opkomend geslacht - aan dit gebeuren ruime aandacht te schenken.

Helaas moesten ook donkere episoden beschreven worden, al lustte het ons niet, om alle fouten en gebreken breedvoerig te vermelden. Verschillende namen van eenvoudige kinderen des Heeren worden in dit werk genoemd. We geloven, dat er vele meer zijn geweest. Veel belangrijker is echter, dat hun namen geschreven zijn in het boek des levens des Lams.

In de loop der jaren hebben vele ambtsdragers de gemeente van Krabbendijke gediend. Van enkele van hen hebben we een korte levensschets opgenomen. Dat betekent niet, dat de ambtsdragers, waarvan dit niet is gebeurd, minder belangrijk zijn geweest.

In verband met het feit, dat de Gereformeerde Gemeente te Waarde vele jaren een afdeling van Krabbendijke is geweest en zij dit jaar haar 50-jarig bestaan mag herdenken, is aan haar geschiedenis een apart hoofdstuk gewijd.

We zijn ons ten volle bewust, dat de beschrijving van de kerkelijke geschiedenis van Krabbendijke niet volmaakt is. Onvolkomenheden zullen er zeker in ontdekt worden. Desondanks hopen we, dat het lezen van dit boek, dat niet geheel van een Ledeboeriaanse invloed is ontbloot, velen tot genoegen mag zijn. Bovenal wensen we, dat dit geringe mensenwerk tot zegen mag strekken. Dan zou het schrijven van dit boek, waarin de rijke bemoeienissen Gods met de gemeenten van Krabbendijke en Waarde tot uiting komen, niet tevergeefs zijn geweest.

M. J. Goud
J. P. Sinke

Waarde/Krabbendijke, juli 1983.

Donkere wolken boven Neêrlands kerk

*

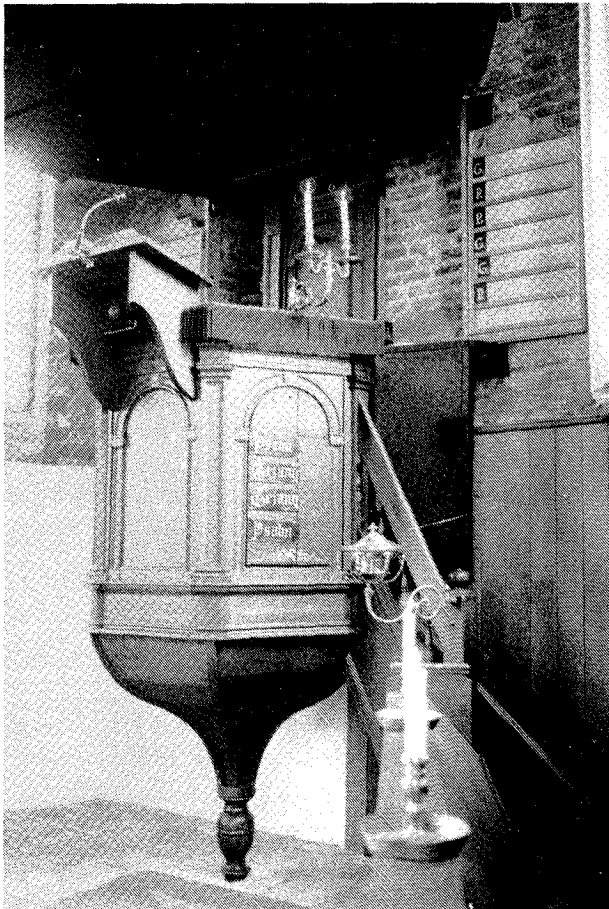
In Ezechiël 16 lezen we, dat de Heere de opdracht aan de profeet geeft, om Jeruzalem haar gruwelen bekend te maken en te zeggen : „Alzo zegt de Heere HEERE tot Jeruzalem : Uw handelingen en uw geboorten zijn uit het land der Kanaänieten ; uw vader was een Amoriet en uw moeder een Hethietische. En aangaande uw geboorten ; ten dage, als gij geboren waart, werd uw navel niet afgesneden ; en gij waart niet met water gewassen, toen Ik u aanschouwde ; gij waart ook geenszins met zout gewreven, noch in windselen gewonden. Geen oog had medelijden over u, om u een van deze dingen te doen, om zich over u te erbarmen ; maar gij zijt geworpen geweest op het vlakke des velds, om de walgelijkheid van uw ziel, ten dage, toen gij geboren waart”. In het vervolg lezen we, dat het kind is afgewassen en met olie gezalfd en dat het groot en sierlijk is geworden.

De oorsprong van het volk van Israël lag in Abram, die door de Heere uit het heidense Ur der Chaldeeën geroepen werd. Zijn nakomelingen kwamen in Egypte terecht, waar ze enorm uitgebreiden. Toen alle knechtjes echter in de Nijl geworpen moesten worden, dreigden ze ten onder te gaan. Maar door de hand des Heeren werden ze uit het diensthuis uitgeleid. Na een 40-jarige woestijnreis kwamen zij weer terug in het land Kanaän. In de tijd van de koningen David en Salomo kwam het volk tot grote rijkdom en eer. Helaas bleef dit niet zo, want er kwam een tijd van groot verval. Het werd een „afloop als der snelle wateren”. Israël hoereerde af van de Heere en werd uiteindelijk weggevoerd naar Babel, waar het 70 jaar in ballingschap verkeerde. Maar de Heere dacht aan Zijn verbond en een groot deel van het volk mocht weer terugkeren naar Kanaän.

Uit het bovengenoemde hoofdstuk kan men naast rijke geestelijke lessen, ook leringen trekken voor de geschiedenis van ons vaderland. Ons volk vond zijn oorsprong in de Kelten, de Germanen en andere heidense volkeren, die de knie bogen voor Wodan en Donar. De Heere zag echter in grote ontfermingen op ons neer en gaf ons Zijn Woord. Met name in de tijd der Reformatie scheen Gods Woord

helder en klaar op vele kansels. Een gevolg was wel, dat onze vaderen om hun geloof werden vervolgd. Maar na een lange worsteling met Spanje gaf de Heere ons rust. Bovendien werden we bedeed met rijkdom en eer. En vele kansels werden bezet door mannen „vol des geloofs en des Heiligen Geestes”.

Maar evenals het volk van Israël, week ook ons volk af van de Heere. Aan het einde van de 18de eeuw en aan het begin van de 19de eeuw lag er een rouwfloers over Gods Kerk in ons vaderland. De leer van soevereine genade werd vrijwel niet meer verkondigd. Een deugdenleer was er voor in de plaats gekomen. De woorden „liefde, verdraagzaamheid en verlichting” werden onophoudelijk vernomen. Met de

Vele kansels waren bezet met mannen vol des geloofs en des Heiligen Geestes.

bekende begrippen van voorheen had men afgerekend. De in het verleden zo bevoorrechte Gereformeerde Kerk der vaderen was teruggebracht tot een godsdienstig genootschap. Met het geestelijke en kerkelijke leven was het treurig gesteld. Verdraagzaamheid en inschikkelijkheid werd door velen voorgestaan en een grote onbepaaldheid was op allerlei gebied te bespeuren. De leer en het leven van de vaderen had bijna geheel afgedaan.

Kennis van de historie van de aloude Gereformeerde Kerk en van de Gereformeerde leer was schaars. Ook bij mannen van wetenschap en ontwikkeling werd deze kennis veelal gemist. Bovendien bezag men de historie meestal in het licht van Arminiaans gezinde schrijvers. Wel zag men begerig uit naar wat van over de grenzen ons land binnenkwam, vooral vanuit Duitsland.

In december 1813 was Willem I soeverein vorst van ons land geworden. Hoewel de grondwet van 1815 hem geen recht gaf om in te grijpen in de organisatie van de kerk, ging hij daartoe wel over. In 1816 achtte hij zich gerechtigd om de eeuwenoude Dordtse Kerkorde te vervangen door een nieuw „Reglement voor het Bestuur der Hervormde Kerk”. Ongetwijfeld waren er zaken, die beter geregeld moesten worden, zoals bijvoorbeeld de betaling der predikanten. In de Franse tijd waren de fondsen, waaruit voorheen de predikanten werden betaald, overgebracht naar de landskas. En in de tijd van Napoleon was de bezoldiging en uitbetaling zondermeer slecht. De koning meende nu het vaderland een dienst te bewijzen door de kerk op te heffen uit deze slechte toestand, waarin zij door de Franse Revolutie was gekomen. Maar daarin handelde hij wel wat al te veel als een vader, die zijn volwassen kinderen als onmondigen beschouwt. Had de koning, gelijk prins Maurits weleer, zijn invloed aangewend tot het bijeenroepen van een Nationale Synode, het zou prijzenswaardig zijn geweest. Maar nu legde hij de kerk een organisatie op, die met het wezen en het karakter ervan in strijd was. Zichzelf het opperbestuur van de kerk toeëigenend, onttroonde koning Willem I de enige Koning der Kerk, Jezus Christus.

In wezen was zijn werk een daad van revolutie. En het was des te erger, nu ze geschiedde onder het devies van een Oranje. Want wat onder de Franse heerschappij van koning Lodewijk en keizer Napoleon wel geprobeerd, maar niet doorgezet was, waagde nu een Oranjevorst: de vrije ontwikkeling van de kerk onmogelijk maken. Van verzet tegen deze daad van de koning kon nauwelijks sprake zijn, aangezien dit eigenlijk gezien werd als verzet tegen de koning zelf. En dat was nogal wat in een tijd, dat het koninklijk gezag, als opvolger van de Franse heerschappij, een buitengewoon prestige bezat, en de

liefde voor de koning het karakter droeg van een bijna kinderlijke verering.

Bovendien kon er geen verzet plaatsvinden zonder onmiddellijk het recht op traktement en het gebruik van de kerkgebouwen te verliezen. En dat wilde heel wat zeggen voor predikanten, die, vermoeid van de beroeringen en verdrietelijkheden tijdens de Franse overheersing, gehoopt hadden rustig weer hun ambtswerk te kunnen verrichten onder de vaderlijke regering van koning Willem I.

Echter, er zou toch verzet komen. Niet alleen tegen het synodale juk en de kerkregering, maar ook tegen de zo sterk verwaterde leer.

Geringe pogingen ondernomen

*

Op verschillende plaatsen in ons land - ook in de provincie Zeeland - leefde nog de Gereformeerde waarheid voort. Schrijvers als à Brakel, Smytegelt, Comrie, Myscras en Appelius waren naast Calvijn, Ursinus en anderen geliefd. In het algemeen echter was de aloude Gereformeerde leer, die in de Gereformeerde Kerken op de Bevelanden voor 1795 werd geleerd, ver te zoeken. Degenen die deze waarheid voorstonden, zagen met droefheid, hoe de kerk steeds dieper wegzonk.

De Gereformeerde leer werd in de wortel aangetast, toen de Godheid van Christus vanaf de kansels en in openbare geschriften in twijfel werd getrokken. Dit leerstuk werd het punt, waar alle aanvallen van de aanhangers van de geest der eeuw zich tegen richtten.

Toen degenen die de Gereformeerde leer liefhadden in de kerk niet kregen wat zij begeerden, begonnen zij gezelschappen of conventikels te vormen. Dat waren samenkomsten, die tot onderlinge stichting werden gehouden en waar één der broeders de leiding had en voorging. Ook bad en zong men met elkaar en werd er een gedeelte van Gods Woord behandeld, of een „oude schrijver” gelezen. Voorts werden de noden van land en volk besproken en werd elkaar verteld, wat de Heere aan de ziel gedaan had.

Een dergelijk gezelschapsleven was in de Gereformeerde Kerken reeds langer bekend. Al in het begin van de 17de eeuw hield Willem Teellinck zulke oefeningen te Middelburg. Ook Jakobus Koelman trad vaak voor zulke gezelschappen op, vooral na zijn afzetting door de overheid.

Op de Bevelanden was er reeds spoedig een aantal gezelschappen gevormd, die door geestelijke banden onderling aan elkaar verbonden waren. Verzoeken aan diverse kerkbesturen om zekere rechtzinnige predikanten voor hen eens te doen optreden, werden afgewezen, zodat men op eigen initiatief was aangewezen.

Voor deze Zeeuwse gezelschappen kwam er, naar men dacht, uitkomst. Met vreugde had men vernomen, dat er te Axel „een grote in Israël” was opgestaan in de persoon van oefenaar J. W.

Vijgeboom, die zich in de zomer van 1822 aldaar gevestigd had. Johan Willem Vijgeboom werd in 1773 te Ladbergen (een dorpje in Duitsland tussen Osnabrück en Munster) geboren. Omstreeks 1795 vestigde hij zich in ons land. Eerst werkte hij te Rotterdam in een tabaksfabriek en vervolgens was hij tuindersknecht te Schoonderloo bij Delfshaven, Hillegersberg en Schiedam. In laatstgenoemde plaats schakelde hij in 1814 over op de veehouderij. Een boerin, eigenaresse van 17 koeien, kwam bij hem inwonen en veranderde haar testament in zijn belang. Heel de zaak liep echter op een mislukking uit. Omstreeks 1820 was hij al zijn vee en geld kwijt. Aangezien Vijgeboom reeds vanaf 1806 op verschillende plaatsen had geoefend, besloot hij nu om zich geheel op het oefenen te richten. Het hele land trok hij door en zodoende kwam hij ook te Axel. Daar was in 1819 de gehele kerkeraad, op één lid na, afgezet door het Provinciale Kerkbestuur van Zeeland. De oorzaak daarvan werd door een „verlicht” predikant als volgt omschreven: „Stijfhoofdige en domme gehechtheid aan eenmaal aangenomen begrippen of voorvaderlijke instellingen is te Axel karaktertrek. Gezet op zekere geliefkoosde uitdrukkingen, veroordeelt men er den leeraar, die de naam van uitverkorenen niet gebruikt, of Jezus onbepaald aan zondaren aanbiedt. Tegen de Evangelische gezangen en Synodale verordeningen is men er algemeen verbitterd. Naast de Bijbel heeft men nog een anderen grond des geloofs, de ondervinding der gelovigen, zoals de Heere Zich huishoudelijk aan derzelver harten openbaart. Weinigen vieren het Avondmaal”.

Het duurde tot 1825 voordat er weer een voltallige kerkeraad kon optreden.

Met vreugde werd Vijgeboom te Axel ontvangen, waar hij in juli 1822 de „Herstelde Kerk van Christus” stichtte. Omdat de samenkomsten te Axel werden verboden, staakte men de godsdienst-oefeningen en nam Vijgeboom zijn beroep als tuinder weer op. Op andere plaatsen bleef hij echter wel oefenen. Zo maakte hij in het najaar van 1822 een reis naar het noorden van het land en sprak daarbij te Leeuwarden, Makkum, Harlingen, Franeker, Drogeham en Stroobos. In 1830 werd nog melding gemaakt van „Vijgeboomiaanse” oefeningen te Arnhem en aan de overzijde van het IJ. Van Middelburg uit, waar hij zich in 1836 vestigde, leidde hij nog enige jaren de godsdienstoefeningen van de „Gereformeerde Gemeente Jesu Christi, die vergadert te Sint-Jan-ten Heere”. Dit was de buitenplaats van de landedelman Jonkheer Willem Versluijs, die zijn huis bereidwillig had opengesteld voor de verkondiging van de oude waarheid.

De situatie te Axel was dus ook bekend geworden op de Bevelanden en verschillende Goesse broeders voelden er veel voor om tot de „Herstelde Kerk van Christus” toe te treden. Een afvaardiging werd naar Axel gezonden, om oefenaar Vijgeboom uit te nodigen op Zuid-Beveland Gods Woord te verkondigen. Verheugd kwam de afvaardiging met het bericht terug, dat het verzoek welwillend was ontvangen en dat Vijgeboom op 27 februari 1823 te Goes zou optreden. Snel verspreidde dit bericht zich onder de inwoners van Zuid-Beveland en op de 27e februari spoedden velen zich naar Goes.

De eerste samenkomst verliep rustig, maar de middagdienst had een ander verloop. De grote drukte had namelijk de aandacht van de politie getrokken en toen Vijgeboom 's middags weer zou optreden, verscheen de commissaris van politie, om in deze „anti-kerkelijke” samenkomst in te grijpen. In naam des konings verbood hij Vijgeboom het spreken. Deze antwoordde echter, dat hij namens de Koning der koningen sprak en daarom weigerde aan het bevel te voldoen. Na de dienst wilde hij de commissaris te woord staan, maar eerst zou hij zijn roeping volbrengen. Om tumult in deze grote vergadering te voorkomen, bewilligde de commissaris hierin, maar zei, dat hij Vijgeboom aan zijn woord hield, en dat deze hem na de dienst vrijwillig naar het bureau van politie op de Markt moest vergezellen. Dit gebeurde ook, want na de dienst werd Vijgeboom „opgebracht” en aan een streng verhoor onderworpen. Hij kreeg een proces-verbaal en op 27 mei 1823 volgde een veroordeling door de Rechtbank te Middelburg. De boete die hem werd opgelegd, bedroeg f 388,89, de appèlkosten inbegrepen.

Naast Vijgeboom werden ook verschillende andere oefenaars veroordeeld, vanwege het voorgaan op gezelschappen. Verschillenden, door deze maatregelen geschrokken, staakten hun oefeningen. Alleen Vijgeboom zwichtte niet voor de Synode der Hervormde Kerk en bij hem leidden de justitionele vervolgingen tot een breuk met de kerk. Dit was derhalve de eerste afscheiding in Zeeland. Zij werkte echter niet door in ons gewest of ons land. De hoofdoorzaak daarvan was wel, dat de Axelse oefenaar geen geordend predikant was.

De gewelddadige uiteendrijving van de gezelschappen was voor velen een onverkwikkelijke zaak. En de vijandschap tegen het Hervormd Genootschap nam er door toe. Evenwel was het de tijd nog niet om openlijk met de Hervormde Kerk te breken.

Niet anders te kunnen

*

Hendrik de Cock, predikant in het Groningse Ulrum, opende, onbewust nog van de gevolgen, het offensief tegen de synodale organisatie. Als predikant kreeg hij van enkele gemeenteleden te horen, dat zij iets in zijn prediking misten. Ook werd hij getroffen door een gesprek met een bejaarde catechisant, Klaas Pieters Kuipenga, die hem verzekerde, dat „indien hij ook maar één zucht tot zijn zaligheid moest toedoen, het dan voor hem voor eeuwig verloren was”.

Ds. Hendrik de Cock.

van Ds. De Cock. Hij zag nu in, dat veel gezangen in strijd waren met het leerstuk van de uitverkiezing en dat er een ingrijpend verschil bestond tussen de Reglementen van de Hervormde Kerk en de Dordtse Kerkorde. De Reglementen van 1816 maakten de Her-

Ds. De Cock trok zich dit erg aan en begon de geschriften van Calvijn en andere Godgeleerden te onderzoeken. Bovendien leerde hij de Dordtse Kerkorde kennen. Het gevolg was, dat hij voortaan anders ging preken. We moeten dit niet als een op zichzelf staand feit bezien, zoals dat in talloze wetenschappelijke publikaties gebeurt; hier was namelijk sprake van de leiding van de Heilige Geest. Ds. De Cock werd door God gebruikt, om de in diep verval geraakte Nederlands Hervormde Kerk op te roepen, om weder te keren tot de Heilige Schrift.

De Heere opende de ogen

vormde Kerk immers onmondig en brachten haar onder voogdij van een Synode, die in wezen een staatscreatuur was, afhankelijk van de koning. Het is van belang te weten, dat de Raad van State reeds op 14 mei 1814 over de nieuwe Reglementen had geoordeeld, dat zij een bron van beroering en twist zouden kunnen worden. Zij was van mening, dat de „Synode in haar waken over de zuiverheid der leer niet met gematigdheid zou te werk gaan, en dat de vorst zich enkel met de financiële, doch niet met de inwendige aangelegenheden der kerkgenootschappen mocht bemoeien”. Het valt in het licht van de gebeurtenissen in de daaropvolgende decennia te betreuren, dat op deze adviezen van de Raad van State geen acht is geslagen.

Nauw verbonden aan deze zaak was, dat de Hervormde Kerk nu ook de band met de belijdenis lossen ging maken. Het Reglement op het examen der Proponenten vermeldde bijvoorbeeld, dat men alleen aan de belijdenis gebonden was, niet „omdat”, maar „voorzoover” deze overeenkwam met de Bijbel. Ds. De Cock begon te vermoeden, dat de belofte met opzet niet scherper was gesteld om een ieder de gelegenheid te geven, deze naar eigen inzicht in te vullen. Daarmee was echter de leertucht vervallen.

We schreven reeds, dat Ds. De Cock, onbewust nog van de gevolgen, het offensief tegen de synodale organisatie opende. Dit gebeurde op 15 november 1833, toen hij een brochure deed verschijnen onder de titel: „Verdediging van de ware Gereformeerde Leer en van de ware Gereformeerden, bestreden en ten toon gesteld door twee z.g. Gereformeerde Leeraars; of de Schaapskooi Christi, aangetast door twee wolven en verdedigd door H. de Cock, Gereformeerd Leeraar te Ulrum. Phil. 3 : 2, 2 Cor. 4 : 3-5”.

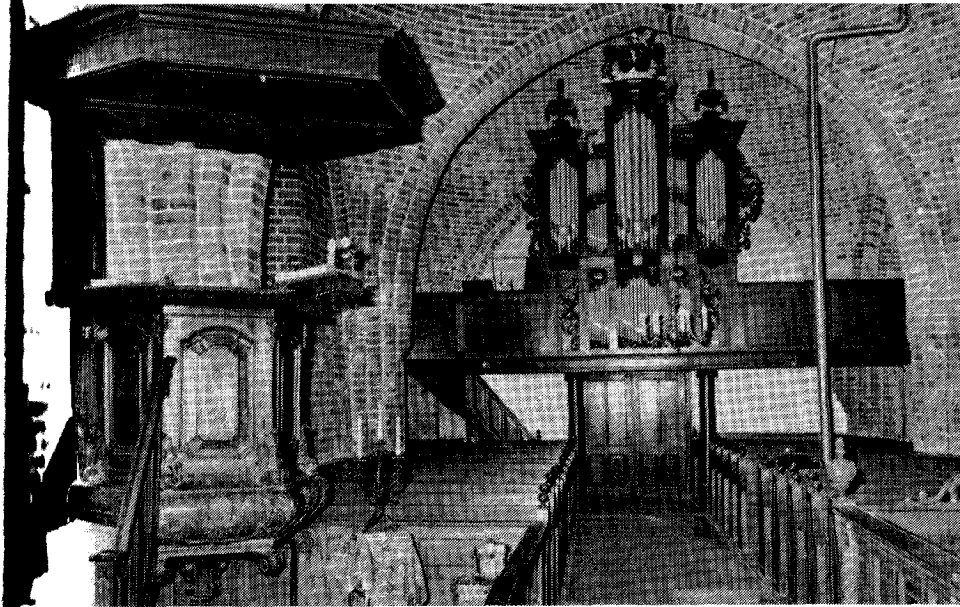
Alleen al de vermelding van deze titel is genoeg om de inhoud van het boekje te doen kennen. Ds. De Cock verdedigde er de Gereformeerde leer in ten aanzien van de doodstaat van de mens, en wees de predikanten die deze leer bestreden erop, dat zij ontrouw waren aan het ondertekeningsformulier. Verder nam hij het op voor de Godvrezenden, die „separatisten” werden genoemd, omdat zij niet ter kerke gingen bij liberale predikanten. Ds. De Cock wees daarbij slechts op Jezus' woorden aangaande Zijn schapen: „Een vreemde zullen zij geenszins volgen, maar zullen van hem vlieden, overmits zij de stem des vreemden niet kennen”. Om nu de schapen van Christus tegen de aanvallen van de wolven te beschermen, schreef Ds. De Cock zijn brochure. Hij ontzag zich daarbij niet om Brouwer en Reddingius, twee predikanten die enkele werkjes hadden uitgegeven, als wolven in schaapsklederen voor te stellen. Deze beeldspraak was reeds eerder door Ds. De Cock gebruikt in zijn voorrede op de

uitgave van de Dordtse Leerregels. Het waren daarbij woorden van een 18e eeuwse geloofsheld. Bovendien herinnerde Ds. De Cock op de laatste bladzijde van zijn brochure aan „het gebed voor allen nood der Christenheid”, dat luidt : „Wil tot dat einde getrouwe dienaars in Uw oogst zenden, en dezelve alzo begaven, dat zij haren dienst getrouwelijk mogen bedienen ; daarentegen wil uitroeien alle valsche leeraars, grijpende wolven en huurlingen, die haar eigen eer en nuttigheid zoeken, en niet de eere Uws heiligen Naams alleen, noch der arme menschen welvaart en zaligheid”. Hoe fors de uitspraak van Ds. De Cock ook was, het was toch slechts de taal van de Schrift en van de Kerk. Aan die taal was men echter geheel ontwend.

Ofschoon het geschrift van Ds. De Cock de spijker op de kop sloeg en het aan verschillende kerkelijke heren een niet onverklaarbare ergernis gaf, werd het door de meesten van nul en generlei waarde geacht. Doodzwijgen, zo meende men, dan zou het wel doodbloeden. De uitkomst zou die bewering echter logenstraffen. Want er zou nog wat volgen. De Heere wilde Ds. De Cock namelijk gebruiken om de kerk te doen terugkeren tot de aloude Gereformeerde Kerk der vaders, waarin de zuivere leer werd verkondigd en waarin de sacramenten recht werden bediend.

Een tweede zaak omtrent Ds. De Cock was, dat hij kinderen doopte van ouders, die niet tot de gemeente van Ulrum behoorden. Het werd spoedig duidelijk, dat dit optreden niet zonder conflict zou blijven. Op 3 november 1833 doopte Ds. De Cock twee kinderen uit Vierhuizen. Twee dagen daarna, dinsdag 5 november, diende de predikant van die plaats, Ds. A. P. A. du Cloux, een aanklacht tegen hem in. (Ds. Du Cloux werd enkele jaren later door God bekeerd en zijn geschriften zijn onder ons nog bekend). Met de meeste spoed werd de aanklacht door het Classicale Bestuur behandeld. Dat was op 18 november. Ds. De Cock werd gedwongen om het dopen te laten. Hij weigerde dit echter, behalve als men hem uit Gods Woord kon aantonen, dat hij onrecht deed. Het gevolg was, dat hij werd geschorst en, na een voortgezet proces, afgezet. Met verontwaardiging en verbazing had men het bericht van de schorsing en de afzetting te Ulrum ontvangen. Een aantal mensen wilde zich afscheiden van de Hervormde Kerk, die onder vrome leuzen een dienaar des Woords, om zijn trouw aan de belijdenis, afzette. Reeds eerder was door kerkeraad en gemeente bij Ds. De Cock op afscheiding aangedrongen. Nu stond men echter voor een nieuw feit en de Ulrumse predikant moest een beslissing nemen.

Op maandag 14 oktober 1834 vergaderde de kerkeraad van Ulrum. In die vergadering deelde Ds. De Cock mee, zich af te scheiden van

Interieur van de Nederlands Hervormde Kerk te Ulrum.

het bestuur van de Nederlands Hervormde Kerk, en tegenover dat bestuur met de uitoefening van zijn bediening voort te gaan. De kerkeraad was verheugd over deze stap en ondertekende dan ook eenparig een „Acte van Afscheiding of Wederkeering”. De Afscheiding was daarmee een feit geworden.

Ds. De Cock zou niet de enige blijven, die apart van de Hervormde Kerk kwam te staan. Op 1 november 1834 scheidde Ds. H. P. Scholte van Doeveren, een dorpje in Noord-Brabant, zich af en in de loop van 1835 volgden nog Ds. G. F. Gezelle Meerburg, Ds. S. van Velzen, Ds. A. Brummelkamp en Ds. A. C. van Raalte. Bovendien waren er zo'n 80 gemeenten die zich afscheidden. In 1839 was dat aantal al gegroeid tot 150.

Omdat de Algemene Synode van de Hervormde Kerk door middel van een adres van 13 juli 1835 aan de regering om de steun van de sterke arm had gevraagd, begon de politie op te treden tegen de Afscheidenen. Processen-verbaal werden opgemaakt, samenkomsten uiteengejaagd, soldaten ingekwartierd en gevangenisstraffen opgelegd. Bovendien werd door menigeen de jeugd opgestookt en werden er branden gesticht en meisjes aangerand. Het opvallende was, dat deze activiteiten ook nog met de Grondwet te rijmen waren.

Hoewel artikel 191 daarvan bepaalde, dat „aan alle godsdienstige gezindheden in het Koninkrijk bestaande” gelijke bescherming werd verleend, had deze nieuwe gezindheid (de Afscheiding) geen recht op bescherming, omdat zij in 1815 nog niet bestond. Bovendien bestond nog het Lijfstraffelijk Wetboek, dat in feite de Code Pénal uit de Franse tijd was, maar na de bevrijding van 1813 gewoon van kracht was gebleven. Hieraan nu ontleende men de bepaling, dat samenkomsten van meer dan 20 personen verboden waren, op straffe van een boete. Een bepaling, die uiteraard bedoeld was om allerlei staatsgevaarlijke en staatsondermijnende organisaties te kunnen bestrijden, maar die nu gericht werd op de Afscheidenen.

Een historicus schreef over deze zaken eens : „Terecht wordt het gewraakt, dat men wel de herinnering levendig houdt aan de gruwelen der Spaanse Inquisitie en aan het lijden der Hugonoten, maar niet aan de vervolging, waarmee het „verdraagzame” Liberalisme in de vorige eeuw de afgescheidenen heeft bemoeilijkt”. En een ander oordeelt, dat de vervolgingen „een onuitwisbare vlek op de nagedachtenis der Hervormde Kerk” vormen.

Doch keren wij terug naar Zeeland en in het bijzonder naar de Bevelanden, om te zien hoe de Afscheiding zich daar voltrok.

Slechts een klein begin

*

Het is merkwaardig op te merken, dat de Heere in tijden van dorheid en afval steeds weer mannen heeft gegeven, die, zonder dat zij het wisten of wensten, op de voorgrond traden en voor hun omgeving tot zegen werden. De man die in Zeeland werd gebruikt om de kerk te doen terugkeren naar de aloude Gereformeerde belijdenis, was iemand, die, zowel in gaven als karakter en levensloop, sterk verschilde met de andere vaders der Afscheiding. Al wie in de vorige eeuw geen vreemdeling in Zeeland was, kende de naam van Ds. Budding.

Huibert Jacobus Budding werd op 19 januari 1810 te Rhenen geboren. Op 26 juli 1828 werd hij aan de universiteit te Utrecht ingeschreven, waarna hij terstond met lust begon te studeren. Al spoedig werd hij onder de knapste studenten gerangschikt en stond hij bekend als een persoon die zijn eigen opvattingen had, waar hij moeilijk vanaf te brengen was, maar die ook heel dikwijls de rechte bleken te zijn. Hij gold verder als een zonderling, want in het vrolijkste gezelschap kon hij plotseling opstaan om een „boetpreek” te houden.

Ds. H. J. Budding.

Budding had de neiging tot nadenken en een ernstige studie bracht hem tot orthodoxe opvattingen. Hoewel hij er ernstig over nadacht en er bekwaam toe was, bracht hij het niet tot de doctorale graad. Later verklaarde hij, dat God hem deze graad had onthouden, om hem voor hoogmoed te bewaren. De verplichte academische examens werden met goed gevolg afgelegd. Op 9 mei 1834 deed hij zijn laatste examen. Hoewel hij met liefde had gestudeerd, was hij toch dankbaar en blij, dat het Provinciale Kerkbestuur van Utrecht hem op 8 augustus 1834 de begeerde toegang tot het leraarsambt in de Nederlands Hervormde Kerk ontsloot.

Enkele weken later begaf kandidaat Budding zich naar het Zeeuwse dorpje Biggekerke waar de Nederlands Hervormde Gemeente vakant was. Dankzij de aanbeveling van een zekere Den Ouden had hij van daar een preekverzoek ontvangen. 's Zondags ging hij voor. Nog dezelfde dag vervoegde zich een commissie bij de consulent, om aan de regering van Vlissingen, als medestemmend Ambachtsheer, te verzoeken, een commissie uit haar midden te willen afvaardigen, teneinde nog in dezelfde week een beroep op kandidaat Budding uit te brengen. Deze zaken konden spoedig worden afgehandeld en op 8 september 1834 werd kandidaat Budding met algemene stemmen beroepen. Hij nam het beroep aan. Op 14 december werd hij door de consulent, Ds. B. Fijnebuik van Zoutelande, bevestigd en nog dezelfde dag deed hij zijn intrede met een preek over Openbaring 1 : 8 : „Ik ben de Alpha en de Oméga”. Blijkens zijn eigen notulen nam hij zijn werk terstond met ernst en ijver op. Zijn ouderlingen vermaande hij, wanneer ze verzuimden op de kerkeraadsvergaderingen aanwezig te zijn en zijn gemeenteleden wanneer ze niet in de kerk verschenen. Mensenvrees kende hij daarbij niet. Soms ging hij echter ook eigenzinnig te werk.

Met gespannen aandacht volgde Ds. Budding het verloop van de in 1834 te Ulrum begonnen Afscheiding. Verontwaardigd vernam hij van de vervolgingen, waaraan de Afscheidenen werden blootgesteld. Zijn karakter kon zich er niet mee verenigen. Meer en meer voelde hij zich dan ook tot de Afscheidenen aangetrokken. En met hun leer stemde hij volledig in. Er waren verschillende predikanten die wel met de oude Gereformeerde leer instemden, maar er niet openlijk voor uit durfden te komen. Een dergelijke houding was echter niets voor Ds. Budding. Hij nam zich dan ook voor om de Afscheidenen zoveel mogelijk te helpen.

Spoedig kwam hij in een vriendschappelijke correspondentie met de vaders der Afscheiding, in het bijzonder met Ds. Scholte. De zaak van de Afscheidenen werd steeds meer de zijne en zijn sympathie

ervoor stak hij niet onder stoelen of banken. Het gevolg was, dat er reeds spoedig brieven in zijn pastorie kwamen van „verontruste kerkbestuurders en diverse academische vrienden”, om hem te waarschuwen voor zijn onverholen sympathie met de „overdreven inzichten der Afscheidenen”.

Ds. Budding sloeg deze waarschuwingen echter in de wind. Hij wilde wel degelijk gerekend worden tot de rechtzinnigen. Hoewel hij nog niet openlijk voor de Afscheidenen had gekozen, voelde hij het wel als zijn plicht, om hen op velerlei wijze te steunen. En ook zijn gemeente wekte hij daartoe op.

Toen bekend werd, dat er op maandag 16 november 1835 voor de rechtbank te Middelburg een zaak betreffende de Afscheidenen zou voorkomen, die een samenkomst hadden gehouden met meer dan 20 personen en daardoor in overtreding waren geweest, besloot de kerkeraad van Biggekerke onder leiding van Ds. Budding, om op de zondagavond daaraanvoorafgaand, het aangezicht des Heeren te zoeken voor deze zaak. Dit besluit baarde veel opzien en van alle kanten stroomde men naar Biggekerke om hierbij aanwezig te zijn. Op velen maakte het grote indruk. De kerkeraad besloot nu om op 24 november weer een bidstond te houden en voortaan „zoo het de Heere beliefte opening en toegang te schenken iedere dinsdag in de maand”. Regelmatig werden er nu bidstonden gehouden, die mede ten doel hadden om te protesteren tegen de vervolgingen en verdrukkingen.

Het optreden van Ds. Budding had nu ook de aandacht van de autoriteiten getrokken en het gevolg was, dat het Classicale Bestuur zich met de zaak begon te bemoeien. Op 25 november kwam dit bestuur bijeen en de bidstonden, die te Biggekerke ten gunste van de Afscheidenen werden gehouden, kwamen ter sprake. Men besloot om eerst te informeren naar de situatie, alvorens maatregelen te nemen.

Op 30 maart 1836 kwam het bestuur weer bijeen. Een commissie werd benoemd en een missieve aan het adres van Ds. Budding opgesteld. Daarin stond onder andere : „Is het waarheid, dat zowel in het algemeen de kerkelijke Reglementen veronachtzaamd, als in het bijzonder de Evangelische gezangen bij de openbare godsdienst-oefeningen door u, als Leraar en voorganger, geheel en bestendig ongebruikt worden gelaten? Het Classicaal Bestuur gevoelt smart, wanneer het zijn waakzaamheid, overeenkomstig zijn verplichting, tot ernstige bestraffing, wellicht tot inroeping van afzetting, bij het Provinciale Kerkbestuur moet uitstrekken. Het vermaant u daarom deze gevolgen te berekenen, die een te laat naberouw lichtelijk